

Tudományos Diákköri Dolgozat

Diószegi Noémi

2022.

Pécsi Tudományegyetem Műszaki és Informatikai Kar

Vizuális Ismeretek Tanszék

FA – SZÉK – SZOBOR

Készítette: Diószegi Noémi

Évfolyam: MA 2.

Belső konzulens: dr. Németh Pál

Beosztása: Egyetemi docens

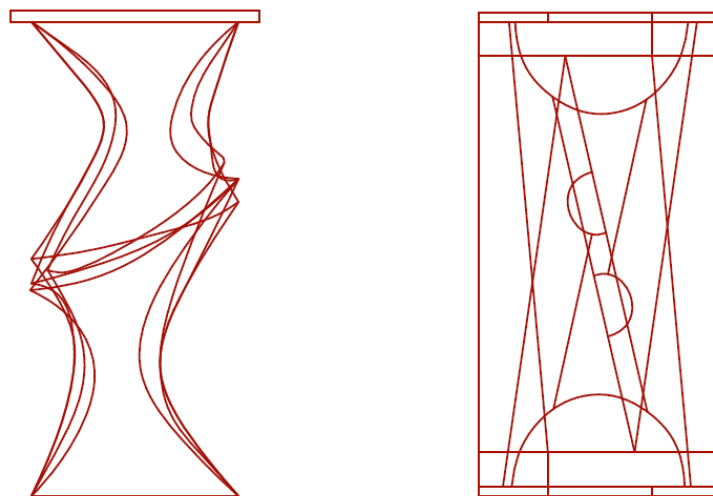
TARTALOMJEGYZÉK

1. REZÜMÉ	1
2. BEVEZETÉS	2
3. KÖTEGYÁNI ÖKO-PARK MÚLTJA ÉS JELENE.....	4
4. LÉTESÍTMÉNY TERVEZÉSI PROGRAMJA	7
4.1. CÉLKÍTŰZÉS	7
4.2. PROBLÉMA	7
4.3. MEGOLDÁS/ KONCEPCIÓ	8
5. FAFARAGÁS.....	9
5.1. FAFARAGÁS KEZDETE	9
5.2. FAMŰVES SZAKMA KÉZISZERSZÁMAINAK ELŐDEI.....	10
5.3. FAANYAG.....	12
6. KOPJAFÁ	13
6.1. MAGYAR TEMETŐK / SÍRJEL.....	13
6.2. KOPJAFÁ.....	14
6.3. KOPJAFÁ RÉSZEI, SZIMBÓLUMAI.....	15
7. TERVEZETT BÚTORDARABOK.....	17
7.1. PRAKTIKUS SZÉK, KAPOCS A MÚLT ÉS JELEN KÖZÖTT	17
7.2. KONCEPCIÓ	17
8. ÖSSZEGZÉS	21
9. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	22
10. IRODALOMJEGYZÉK	23
11. KÉP ÉS ÁBRAJEGYZÉK.....	25
12. NYILATKOZAT	27

1. REZÜMÉ

A népi kézműves, bármilyen mesterséget is képvisel őriz egy hagyományt. A fafaragás is egy ilyen mesterség, amely fatárgyak és különböző faasztalok faragásával, vésésével és egyéb technikák alkalmazásával foglalkozik. A fa nem csak népi mesterségek anyaga, de a kortárs szobrászat is szívesen használja. Diplomamunkámmal klasszikus népi fafaragást és a kortárs faszobrászat alkotóit igyekszem egy térbe szervezni. Egy olyan létesítményt tervezek, amely mindkettőnek teret ad.

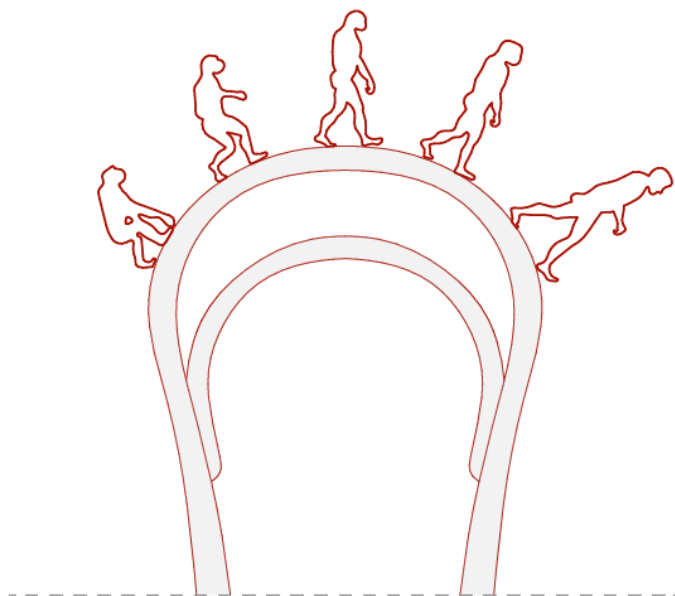
Célom a tervezendő épületbe olyan bútordarabok koncepcionális megalkotása, mely a népi motívumokból táplálkozik, ugyanakkor megfelel a mai kor elvárásainak. Manapság a tervezők több szempontot is figyelembe vesznek egy szék tervezésekor, ilyen az időtartam, az arány, a használat és még megannyi kitétel. Nem mindegy, hogy bizonyos helyiségek milyen használatban vannak, így az sem, hogy a kényelemmel mit szeretnénk elérni. Dolgozatomban a praktikus ülőbútorokat helyezem előtérbe.

1. ábra: Szék és szobor összefonódása.

2. BEVEZETÉS

A székek kialakulásának kezdete egyidős lehet az emberiség születésével, mióta a homo sapiens felegyenesedett életmódba kezdett, tehát anatómiai változásokon ment keresztül, azóta szükséges az ülést valamilyen módon megoldani. A guggolás hosszútávon önmagában kényelmetlen és alkalmatlan pozíció, ezért a korai emberek hamar feltalálták a különböző ülőalkalmatosságok legkorábbi verzióit. Kezdetben tuskókon, köveken ültek, de ezt gyorsan felváltották a kényelmesebb felületekkel borított székek. A kőkorból többféle szék típus ismert, de vannak monumentális méretű darabok is, melyeknek valószínűleg nem a mindennapi használat volt a célja.¹

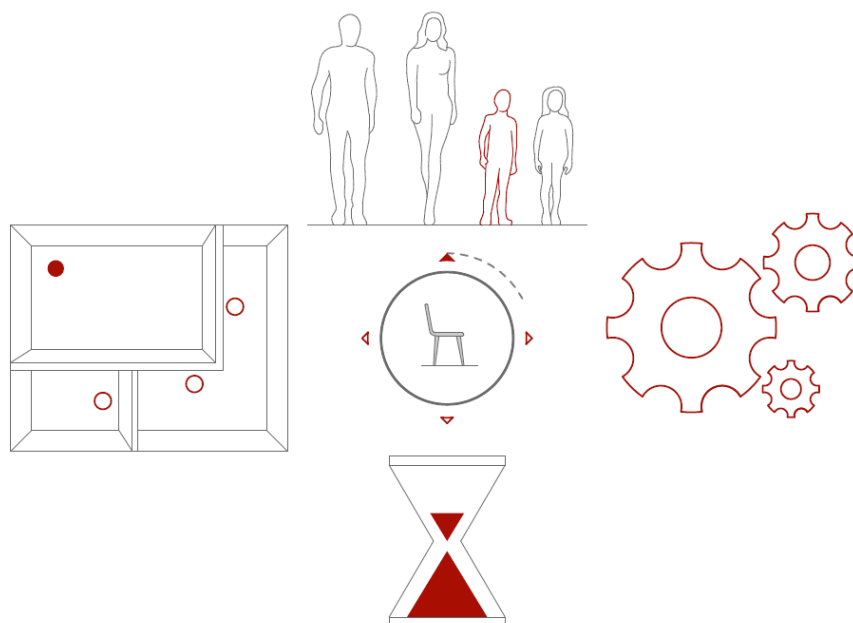
2. ábra: A szék folyamatos átalakulása.

Érdeklődésem a székek iránt egyetemi tanulmányaim során kezdődött, amikor egy tantárgy során részletesebb betekintést kaphattam a design elemek és ülőbútorok világába. A székek nagyon széles skálán mozognak: a tulajdonságát, a kivitelezését, az anyaghasználatát és még a jelentését is tekintve. A szó maga ülőbútort jelent, egy olyan bútordarabot, ami kiszolgálja a pihenéshez vagy egyéb ülő tevékenységhez szükséges igényeinket.²

¹ Horváth Krisztián: A székek története I. –Végé követ és fát! In: <https://www.irodabutik.hu/magazin/a-szekek-tortenete-i-veg-követ-es-fat> (Letöltés: 2022. 03.12)

² TRIANITY Kft.: Szék szó jelentése. In: <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Sz%C3%A9k> (Letöltés: 2022.04.03.)

Manapság a design vette át a hatalmat, így a mindennapi életünk része lett. A tervező mindent megvizsgálva alakítja és formálja életünk tereit, tárgyait és részleteit. Az összes tervezési munkafolyamat hosszadalmas és nehézségekkel teli. Minden, ami körülvesz minket, beleértve otthon, munkahelyünkön egy sokáig tartó tervezési folyamaton ment és mai napig megy keresztül: a szék, amin ülünk, a tányér, amiből eszünk, vagy akár az evőeszközeink is. A szék tervezésénél több pontot kell figyelembe venni, ilyen például, hogy kik a használói, mik az igények, mennyi az ülési időtartam, hol helyezkedik el az épületen belül és még hasonló válaszra váró kérdések merülhetnek fel.³

3. ábra: Tervezési szempontok.

„A székek fontos történelmi műtárgyak. Képesek egy adott pillanat divatját és ethosát átvenni, vagy kiállhatnak egy korszakos gondolat mellett. Megtestesítik és tükrözik azokat a gyártási technikákat, amelyekkel létrehozták őket. Székek alapján felismerhet és megérthet egy korszakot - annak társadalmi struktúráit, anyagait, technikáit és divatjait. Azt mondhatjuk, hogy nincs még egy olyan tárgy, ami ilyen sokoldalú lenne.”

/Rolf Fehlbaum - Vitra emeritus elnöke /

³ Rolf Fehlbaum: Vitra projekt In.: <https://www.vitra.com/en-tr/magazine/details/project-vitra-by-rolf-fehlbaum> (Letöltés:2022.03.30.)

3. KÖTEGYÁNI ÖKO-PARK MÚLTJA ÉS JELENE

Diplomamunkám helyszínéül a szülőfalumat, Kötegyánt választottam, ahova egy kopjafa és fafaragó műhelyt tervezek. A település Magyarország határán, Békés megye észak-keleti területén, a román határ mellett található. Az Öko-parkot a faluközponttól a templom irányába haladva érhetjük el.

1. kép: Öko-park „kaputotem” bejárata.

A Kötegyáni Baráti Kör Egyesület (KBKE) 1997-ben alakult, amely helyben élő művészek és művészetet kedvelők, illetve lelkes segítők közösségeként jött létre. Az egyesület célja, település szellemi, gazdasági és természeti értékeinek megóvása, hagyományok teremtése, helyi kezdeményezések támogatása, illetve a falubeliek életkörülményeinek javítása. Erre ráépülő nyári fafaragótáborok szervezésével indult egy értékteremtés. Az alapító elnöke és elnökként 2014-ig vezetője is Ungvári Mihály volt, aki képzőművész és művelődésszervezőként tevékenykedett.

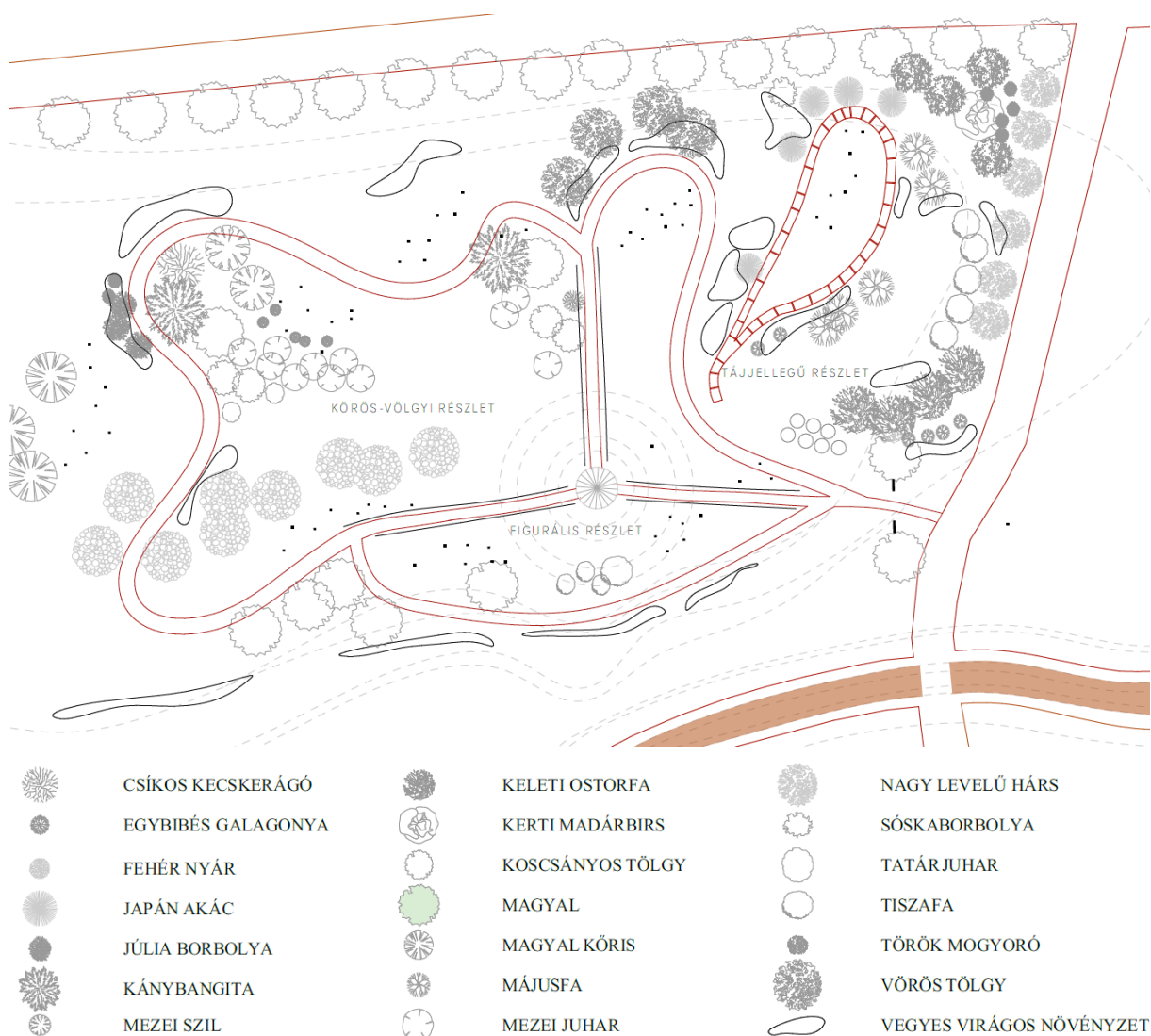
„Múltat idézni, jövőbe látni, új értéket teremteni izgalmas és nagy kaland”

/Ungvári Mihály/

Ungvári Mihály nemzetközivé alakította a táborokat, különböző határon átnyúló kapcsolatokkal. Így 2000-ben a Milleneumi napórás emlékművel kezdődtek meg a munkálatok, ami folytán újabb táborokat szerveztek. Ezután kicsit szabadabb alkotás folyt, mindenki fantáziájára bízva a művek jellegét és formai világát. Nem voltak konkrét elképzelések, viszont később az egyre bővülő faragványok miatt kezdett körvonalazódni egy

gondolat. Így rendszerezni kezdték az elkészült darabokat. Fokozatosan egy képlékeny terv alapján és sosem erőszakosan alakult.

2001-ben kezdték el a munkálatokat, mely során egy másfél hektáros Öko-parkot és hozzákapcsolódó Öko-tavat alakítottak ki a Gyepes csatorna természetes vízfolyásának visszaállításával. Elsődleges feladat a Gyepes csatorna kitakarítása volt, viszont a kotrásból melléktermékként felhalmozódó iszapot és földtömeget nem elszállították, hanem egy ’’kunhalomszerű’’ földépítmény épült. Ez a földhalom emlékeztető arra is, hogy a terület egy ősi temető volt. A terület nemcsak természeti és kultikus helynek minősült, hanem őrhelynek is, innen lehetett szemügre venni a vidéket, mely tetején egy kilátó kapott később helyet. Végül ez lett a magja a fokozatosan bővülő parknak, emellett áttekinthetőséget és a távolabbi látást egyaránt szolgálja.^{4,5}

4. ábra: Az Öko-park élővilága.

⁴ Kötégán Község Önkormányzata: Kötégán falukrónika (Kötégán, 2009)

⁵ Kötégán honlapja, In.: <https://www.kotegyan.hu/> (Letöltés: 2022. 03. 20.)

A park kialakításának célja volt, hogy koncentráltan bemutassa a Körös-vidéken található földrajzi, illetve tájképi értékeket. Ismertesse a vidékre jellemző természetes életközösségeket, továbbá az itt élő emberek több évszázados folyóvízgyi környezetkultúráját is.

5. ábra: Helyszínrajz.

Az Öko-park területén 115 darab kopjafa, kapubálvány és néprajzi ihletésű forma kapott helyet, melyek kidolgozott koncepció során születtek meg, főleg Körös-völgyi és Belényesi környéki temetők összegyűjtött anyagaiból. Több mint száz hazai és ötvennél is több külföldi (szlovák, szerb, román) alkotó együttes munkája során készültek el. A park részét képezi egy kisebb játszótér, mely szomszédságában került elhelyezésre a Hétvezér szoborcsoportha, összekötő emlékként az út mellett kaptak helyet. Jelképi rendszere nem mondható egységesnek, mivel az alkotókedv szabad szárnyalását tartották fontosnak a tervezés során. Alapvető cél volt: a dekoratív és érdekes látvány előállítása, egy sétálás szabadtéri időtöltés háttereként.^{6,7}

⁶ Kőtegyán Község Önkormányzata: Értékséta Kőtegyánban (Kőtegyán, 2017)

⁷ Utazzitthon: Öko park, Öko-tó, Kopjafagyűjtemény, Napóra, Kőtegyán In.: <https://www.utazzitthon.hu/latnivalo/kotegyan/oko-park-oko-to-kopjafagyujtemeny-napora-18565> (Letöltés: 2022.03.21.)

4. LÉTESÍTMÉNY TERVEZÉSI PROGRAMJA

4.1. CÉLKÍTÚZÉS

Diplomamunkámmal egy hagyományt szeretnék megőrizni, amit már a fentiekben említettem. A cél egy olyan épület megalkotása, ami építészeti minőségben megfelelő módon képes kapcsolódni ebbe a természeti közegbe, oly módon, hogy részét képezze annak a hagyománynak és értéknek, amit elért a település. Továbbá lényeges szempont, hogy az épület ne legyen túlzó, valamint a helyi természeti értékeket jól mutassa be.

4.2. PROBLÉMA

A park és a falu szövetét, beépítését tanulmányozva, fontos volt a megfelelő terület kiválasztása, hiszen maga ez a kézművesség hangos munkafolyamat. Elsőként ezt a problémakört kellett megoldanom, három tervezési terület jött szóba, mindegyik az Öko-park szerves részét képezi, a belvárosi rész külső peremén. A következő felmerülő problémát a formailaghoz való illeszkedés okozta, hisz egy falusias karaktert nehéz modern köntösbe helyezni. A fentiekben említett nyeregtetős és kontyvetős épületek figyelhetők meg a településen, így ehhez illeszkedve, ugyanakkor újszerűen alakítottam az épületemet.

6. ábra: Öko-park és környezete.

4.3. MEGOLDÁS/ KONCEPCIÓ

A beépítés kezdeti nehézségei során több potenciális terület jött szóba (a kilátó keleti oldalánál, a kilátó déli oldalánál és a kilátó nyugati oldalánál). Végül a legoptimálisabb választásnak az erdő melletti terület tűnt, mivel jól érzékelteti a kopjafák és/ vagy térplasztikák életútjait, ezenfelül a park funkciója is bővült (kültéri kiállítás). A szemléltetés 3 szakaszt mutat az elkészült alkotás "életéből", mely az erdőből kitermelés, a megmunkálás (faragás, vésés), valamint a park kiállításáig tart. A beépítés során az egyszerűsége törekedtem, azonban formailag az újszerűségre.

Az épület formavilágához nagyban hozzájárult a kopjafák szimbólum rendszerének és jelentésének tanulmányozása, melyet a későbbiekben részletezek. A kutatás inspiráló hatással volt rám, hisz az épületek tömegalakulása egy kopjafa alakzatból eredt. A vázlattervek jól szemléltetik a kezdetleges alakításokat, lényegében a végleges tömeg akár egy fektetett kopjafa. A terepviszonyokat felhasználva a tó irányába húztam az épületet. A nagy szintkülönbség miatt kétszintes létesítmény alakult ki, mely két funkciót kapott (szállás-műhely). Az épület és környezete között sokkal közvetlenebb kapcsolatot szerettem volna kialakítani, úgy, hogy közben ne legyen zavaró (hangos) senki számára. Emiatt nagy megnyitásokat alkalmaztam, ugyanakkor a meglévő és újonnan telepített faállomány tompítja a zajt.

2. kép: Keleti homlokzat.

Az alaprajz kialakításánál a legfontosabb szempont a tiszta és rendezett szerkesztés, valamint a műhely tekintetében a nagy tér szervezése volt. A fa megmunkálása közben nagy munkafelületre van szükség, min. 20 m²/ fő-re, melyet Dr. Lukács József rajz-és vizuális nevelő, festőművész és szobrász javasolt. A zavartalan munka és az esetleges munkabaleset elkerülése érdekében az épület teljes hosszában végig futó, széles folyosót alakítottam ki. Fontos szempont volt, hogy a gép és előkészítő műhely külön helyiség legyen, mivel a kezdetleges munka fázis nagy porral jár, illetve, hogy kapcsolata legyen a faszárító területével. A műhely felépítése követi a fafaragás munkafolyamatát, tehát faszárítás, nagy géppel történő méretre szabás, faragás-vésés és egyéb simítási, felületképzési munkálatok.

5. FAFARAGÁS

5.1. FAFARAGÁS KEZDETE

A fafaragás egyidős lehet az emberiséggel, mely a világ minden táján elterjedt. A népi díszítő faragás kialakulásában nagy szerepet töltöttek be a pásztorok. A pásztoroknak rengetek idejük volt faragni, így a pásztorművészet századunk első évtizedeiben is megmaradt, amikor a falusi parasztok és cselédek a tárgyaikat már nem díszítették. A faragópásztorok legjellemzőbb alapanyaga a csont és a fa volt. A fából készített és gazdagon díszített pásztorbabok járultak ahhoz hozzá, hogy számtalan használati eszköz készült fafaragással. A faragások motívumai tükrözik az alkotóik környezetét és egész világát (virágok, fák, bokrok, állatok stb.), gyakran ábrázolták a pásztoreletet jelenetekben vagy elbeszélő kompozíciók formájában. Számos darabon megfigyelhető, különösen az ostor nyeleken és botokon a készítője, tulajdonosa neve, esetleg kezdőbetűje, valamint a készítés évszáma.

3. kép: Faragó pásztor .

Az Alföld kietlen pusztáin élő pásztorok nehezebben találtak faragásra alkalmas fát, azonban mégis maradtak meg remek emlékek. Az alföldi pásztor főként a falvak alatt meghúzódó gyümölcs-, és szőlőskertek faanyagait használta fel tárgyai elkészítéséhez. A fa díszítése csonttal, rézzel, utóbbi időben *kaucsukkal* rakják be. Az alaposan és precízen kivágott figurákat a fába süllyesztve rézszeget megerősítéssel oldották meg. Ezt a technikát alkalmazza a tiszántúli pásztor is darabjaihoz (ostornyélhez, *fokosához*, balta nyélhez, bothoz és borotvatokhoz).^{8,9}

5.2. FAMŰVES SZAKMA KÉZISZERSZÁMAINAK ELŐDEI

A fát már az őskorban használták szerszámok alapanyagaként, bár leginkább csak nyélnek alkalmazták. A vágóeszköznek követ vagy állati csontot használtak, innen származhat a pattintott kőeszköz és a fanyelű lándzsa. Az ősembernek elő kellett készítenie a szerszám összerakás előtt magát a nyélnek szánt anyagot. Kezdetlegesen kövekkel oldották meg a kéregetlenítést, csiszolást, illetve a háncsréteg eltávolítását. A kőszerszám nyélhez való rögzítésére kétféle megoldást alkalmaztak. Az egyik, hogy a fát behasították a kő helyzetének kialakításához. A másik lehetőség a kövek rögzítése (kötözés, ragasztás) volt.

A neandervölgyi ember már fejlettebb eszközökkel rendelkezett, amit állati és növényi eredetű anyagokból állított elő. A tárgyaikat az életmódjuk határozta meg, amit vadászathoz, halászathoz és a mindennapi élethez hasznosítottak. A fűrész kialakítását a halgerinc formája inspirálta, amit fogazott kőből vagy csontból készítettek. Később megjelentek a kézi gépek, illetve egyéb technikák alkalmazása, például: hasításhoz éket, nehéz tárgyak emeléséhez emelőt és mozgatásukhoz kőkerekű teherhordót használtak. Az őskori famegmunkálással képesek voltak fűrni, karcolni, fűrészelni, vágni, hasítani és faragni is.

Az ókor első felében fedezték fel a vörösrezet, mely a földben természetes formában jelent meg (akár tömbökben). A réz nyújtható és tömöríthető tulajdonságai kedvezőek voltak, viszont ónnal kellett ötvözni mert hamar elkoptak. A bronzkori eszközökkel egyidejűleg jelent meg az ács mesterség is. Faszervezeteket, hidakat, hajókat és használati bútorokat fabrikáltak egyre fejlődő eszközeikkel. A famegmunkálás hagyománya ősi szakma volt, így apáról fiúra szállt a mesterség elsajátítása. Működtek csoportos tanoncképzők, ahol a mester

⁸ Ortutay Gyula: Magyar Néprajzi Lexikon (Budapest, 1977-1982)

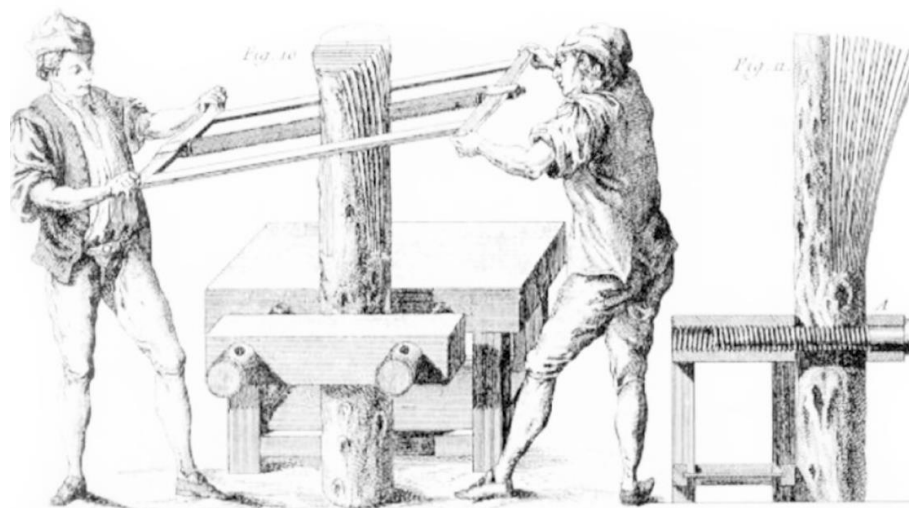
⁹ Kaczur Ágnes és Vágó Boglárka: Nép mesterségek In.: <http://www.karpatikum.hu/doc/VI.pdf> (Letöltés: 2022.04.02.)

kaucsuk: Gumi, rugalmas, ellenálló és vízhatlan anyag.

fokos: Baltafejűbot, közben görbe bor helyett használható, nagyon hosszú nyelű, kisfejű csákány, amely régen könnyű támadó fegyver volt.

átadta tudását és gyakorolhatták a megmunkálás tudományát. Az ókori Egyiptomban alkalmazták az arannyal, illetve csonttal történő berakást is.

Az ókor második felében jelent meg a vasérc, ezzel egy időben a vaskor, amiben nagy szerepet játszott Kína. A szerszámok minősége és élettartalma a vas megjelenésével lényegesen megnőtt. A kínaiak vízi cserekereskedelme segítette elő a technológia és a vasanyag elterjedését. Ennek köszönhetően bővültek a fafeldolgozási műveletek és megjelentek a fűrészárúk (deszkák, lécek, pallók).

5. kép: A famegmunkálás menete.

A középkor jelentős volt a faipar szempontjából, tovább fejlődött az ácsszakma, illetve a Frank Birodalomban alkották meg az első körfűrészgépet. A bútordarabok összeillesztéséhez faszegeket, fakötéseket és kovácsolt vaspántokat alkalmaztak. A kéziszerszámok anyagminősége fokozatosan javult, a kovácsolt acélpengék tartósabbak lettek. A városi céhek nemcsak a nemesebbek igényeit tudták kielégíteni, hanem a középosztálybeli embereket is. Elkezdődött a hétköznapi termékek sorozatgyártása. Gyárak, kisebb üzemek termeltek és az árukat kereskedelmi forgalmon keresztül népszerűsítették. Megjelent a furnérozás, mely új faipari technológiának számított. A kézművesség aranykora volt ez az időszak. A gyengébb minőségű anyagokat vékony nemesebb falemezekkel borították, több díszítő technikákat alkalmaztak és népszerű volt a fafaragott, ácsolt bútordarabok is.

Az újkorban az iparosodás felgyorsult, az acélgyártás folytán a faiparban jó minőségű szerszámokkal tudtak dolgozni a szakemberek. A fakitermelés még emberi erővel történt, valamint a fa feldolgozását fűrészmalomokban tudták megoldani. Ismét bővült a faipari szakág, megjelent a faesztergáló, a műbútorasztalos és a hangszerkészítő is. A 17. század végén találták fel a lombfűrész, mely a bonyolultabb minták (emberi alakok) miatt volt szükséges. A motívumokat rárajzolták a tömőrfára, amelyet hosszú szárú, rövid pengéjű, speciális késsel

véstek ki. A 18. századtól gyarapodott a falvakban dolgozó asztalosmesterek száma, akik az épületasztalos munkák iránti növekvő igényeket elégítették ki. A kisebb városokban általánossá vált, hogy különváltak és specializálódtak a műhelyek. Az elkészült darabokat festéssel vagy egyéb módon díszítették, ezzel együtt védve a farontó kártevőktől.

Napjainkban főként gépekkel vagy számítógép-vezérlésű gépekkel történik a gyártás, így a faiparban is. Ettől eltekintve a kisebb műhelyekben, illetve a hobbiasztalosok a mai napig szívesebben dolgoznak kéziszerszámokkal.¹⁰

5.3. FAANYAG

A fa természetes eredetű, élő és szerves anyag, mely különféle megmunkálások során alakul át nyersanyaggá. Felhasználás szempontjából a fa, mint építőanyag legfontosabb jellemzői a fizikai tulajdonságai. Ezek a tulajdonságok számtalan tényezőtől függhetnek, ilyen például a sűrűség, a víztartalom, a keménység, és a szerkezeti felépítés.^{11,12}

A fa sűrűsége erősen függ a nedvességtartalmától, ezért nem mindegy, hogy egy adott érték élőnedves, légszáraz vagy abszolút száraz anyagra vonatkozik. Az egyes fafajok anyagának sűrűsége nagyban különbözhet, ennek oka az anatómiai sokféleségük. A sűrűség viszont nemcsak a fajtól függhet, hanem a termőhelyétől és az éghajlati viszonyaitól, ami egyazon fatesten belül is változhat. A fa nedvszívó anyag, tehát mindig tartalmaz valamennyi nedvességet (*szabad és kötött víz*). Felhasználás előtt a kitermelt faanyag szárítást igényel, ami történhet természetes vagy mesterséges úton. Természetes szárítás során csak a szabad levegővel történő érintkezéssel, szellőzéssel veszíti el nedvességtartalma bizonyos részét. A fűrészáru szárítása rakatokban vagy fedett színekben történik. A puhafák gyorsabban, míg a kemény fák akár 3-4 évig is száradhatnak. A mesterséges szárítás során, lehetőleg egyforma vastagságú vízszintes dorong-, ászokfákra helyezik, hogy a lehető legnagyobb felületen érintkezzen a szabad légárammal. A speciális szárítóberendezéssel akár 2-10 nap alatt érhető el a megfelelő száradás.

Keménység szerint megkülönböztetünk puha- és keményfát, valamint lágy- és keménylombos anyagot. A keménységi meghatározás alatt egy ellenállást értünk, mely a fa

¹⁰ dr. Antalfi Eszter: A FAMŰVES SZAKMA KÉZISZERSZÁMAINAK TÖRTÉNETE In.: <https://faipar.hu/cikkek/gep-es-szerszam/8276/a-famuves-szakma-keziszerszamainak-toertenete> (Letöltés: 2022.03.21.)

¹¹ Kreatívlakas: A fa szerkezete, felépítése és kémiai összetétele In.: <https://kreativlakas.com/festek-tudastar/a-fa-szerkezete-felepitesi-es-kemiai-oszsetetele/> (Letöltés: 2022.03.20.)

¹² Faipar: A FA FIZIKAI JELLEMZŐS – I. RÉSZ In.: <https://faipar.hu/hirek/alapanyag/8031/a-fa-fizikai-jellemzoi-i-resz> (Letöltés:2022.03.20.)

Szabad víz: A sejtüregekbe, vízszállító elemekben van, valamint a száradás során először a szabad víz távozik el. Mennyiségének változása nem okoz méretváltozást.

Kötött víz: A sejtfalba épülve parányi üregeket tölt ki, száradás következtében a szabad víz eltávózása után kezdődik el. Mennyiségének változása méretváltozást okoz.

egy másik test behatolásával szemben kifejt. A keménység nagyban befolyásolja a kopásállóságot, a szilárdságot, továbbá a megmunkálhatóságot is. Puhafa közé sorolható: a hárs-, a nyár-, a fűz- és a nyírfa, keményfák pedig a következők: barack-, körte-, alma-, dió-, cseresznye- és tölgyfa, ezen kívül a mahagóni fa, az égerfa és az olajfa.

6. kép: Faerezet.

A szilárdság az anyag különböző igénybevételekkel szembeni ellenállása, ilyen igénybevétel a nyomás, a húzás, a nyírás és a hajlítás. Nagy feszültség esetében azonban az anyag szerkezete megbomlik (elszakad, elreped, eltörik stb.). A fa szilárdsága függ annak keménységétől, göcsösségétől, nedvességtartalmától, az igénybevétel sebességétől, ismétlődésétől és irányától.¹³

6. KOPJÁFA

6.1. MAGYAR TEMETŐK / SÍRJEL

A magyar temetőknek meg volt a sajátos szerkezete, tájolása és helye. A katolikusok a halott fejéhez állítottak keresztet (kőből vagy fából), míg a reformátusok fejfái sokkal változatosabbnak mondhatóak. Az ország középső részén, valamint a Duna közelségében *antropomorf* jellegűekkel találkozunk. A Felföldön oszlop alakúak figyelhetők meg, melyek elejébe a halott életkora van bevésve. A Tiszántúl jelentős részén az oszlop csúcsban végződik, valamint kissé előre dől, ennek okán egy kettévágott csónakhoz hasonlít. A Duna-Tisza köze egy részén, továbbá Erdélyben gazdagon faragott, díszes oszloppal emlékeznek meg a halotról. Mindezek eredete és kora bizonytalan.

¹³ FEHÉR FAMIX: A FA TULAJDONSÁGAI In.: <http://www.feher-famix.hu/index.php/elerhetoseg-hirek-informaciok/hirek-ujdonsagaink/hireink-cikkeink/67-a-fa-tulajdonsagai> (Letöltés:2022.03.20.)

Ezeket a sírjeleket egyes területeken jelzésekkel, pontos meghatározásokkal különböztetik meg egymástól, hogy asszony vagy férfi, leány vagy legény, esetleg gyermek nyugszik a sírban. Előfordul más vidékeken, hogy a kort színekkel jelölik, így a fekete az időseket, a barna a középkorúakat, míg a világos (fehér, kék) a fiatalokat mutatja. A temetőinkben a vörös szín az erőszakos halált érzékelteti (harcban elesett, gyilkosság áldozata lett stb.).¹⁴

7. kép: Szatmárcsekei temető.

6.2. KOPJAJAFA

A kopja szó a honfoglaló magyarság egyik fő fegyverének, a lándzsaszerű keményfából készített döfő fegyvernek a megnevezésére szolgált. A nagy csaták után az elesett hősök sírhantjának fejéhez szúrták a kopjákat, így vált a szokásból nemzetünk ősi hagyományává. A 14. századtól szokás a sír elejébe kopjafát helyezni. Manapság főként a Székelyföld protestáns temetőiben megszokott, de ugyanakkor gyakoriak kalotaszegi és néhány alföldi temetőben is. A kopjafák díszesen faragottak és általában személyeknek, intézményeknek, évfordulók és események emlékére szokták felállítani.

A kopjafa az Új Magyar Lexikon szerint döfő lándzsát jelent, melynek nyele 3,5-4,5 m és a kézvédő alatt kissé elvékonyodik. A harcosoknak a fegyvere volt, melyet lobogóval ellátva díszfegyverként is viseltek. A 17. század végéig alkalmazták ezt a magyar lovasok. A néprajztudósok és történészek úgy vélik, hogy a mai temetők kopjafái az ősi kopjas-zászlós temetkezés emlékeit őrzik. Az ősi magyar halotti kultusz fejlett volt már az ősvallásban is, mely fennmaradt a népi motívumokban, szokásokban. A fából készült szobor eredetileg a halottat ábrázolta, melyet a temetéskor a sír mellé állították. A kopjafa elhelyezésének célja, hogy az emberi lélek felismerje azt, majd megpihenjen a szoborban.^{15, 16}

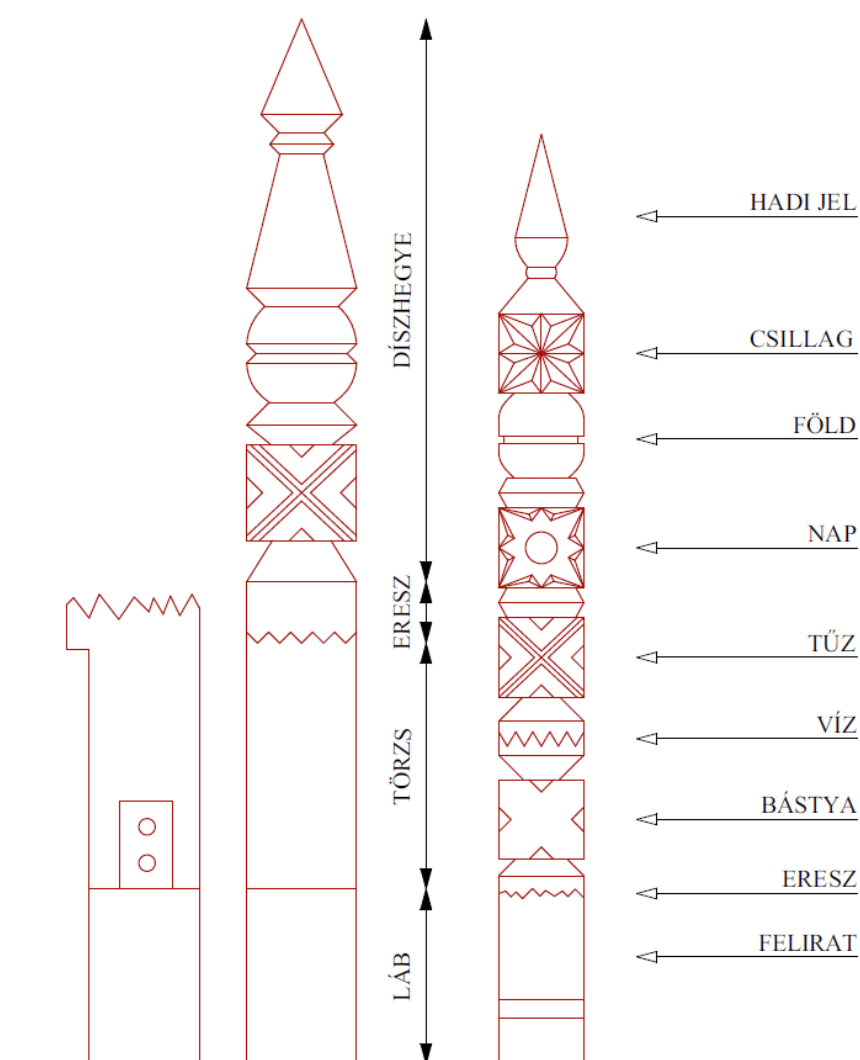
¹⁴ Ortutay Gyula: Magyar Néprajzi Lexikon (Budapest, 1977-1982)

¹⁵ Ambrus Aladár: A szimbólumokról röviden. In.: <http://www.kopjafa.hu/szimbolum.php> (Letöltés:2022.04.03.)

¹⁶ Sumida: Kopjafa In.: https://www.sumidamagazin.com/2019/03/07/rest_insert-320/ (Letöltés:2022.04.03.)

6.3. KOPJAFÁ RÉSZEI, SZIMBÓLUMAI

A kopjafa legfelső része a díszes hegye, mely lehet tulipán, csillag, gömb, csonka gúla, rügy, bimbó vagy lófej. A díszes hegye alatt a fejfa „homloka” van, ahová maga a díszítés kerül (ide szokták vésní a halott foglalkozására jellemző szerszámokat, az asszonyok orsóját stb.). A kopjafa következő része az eresz, mely ovális, fűrészes vagy rovátkás kialakítású lehet. A halálozás évszáma legtöbbször az eresz síkjára szokott kerülni. Az eresz célja, hogy védje a feliratot a lecsurgó esőtől. A felirat és sírvers helye általában a törzs részen van, végül a földbe ásott rész a kopjafa lába. A részek *antropomorf* elképzelések alapján alakult: fej, konty, bajusz, nyak, szív, hát stb..¹⁷

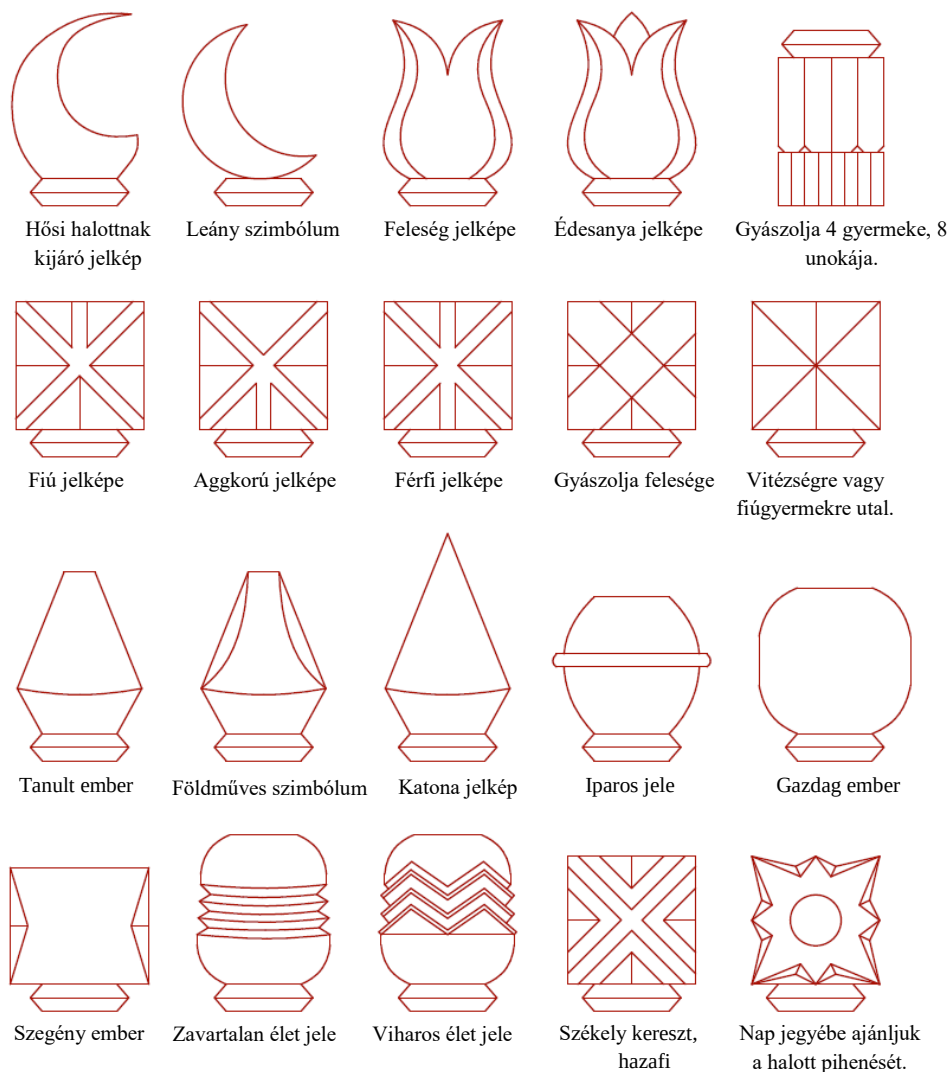

7. ábra: Kopjafa részei és szimbólumai.

¹⁷ Sumida: Kopjafa In.: https://www.sumidamagazin.com/2019/03/07/rest_insert-320/ (Letöltés:2022.04.03.)

antropomorf: Ember alakú (egy tárgyat, jelenséget emberi jelleggel felruházó szemlélet).

A díszítések a legtöbb esetben vallási utalásokat hordoznak magukban. Kezdetben a református közösségek állítottak fejfákat, így a csillag motívumot nem véletlenül ábrázolják. A díszítések között a Tiszántúlon gyakran előfordul a szomorúfüz, amely a sírköveken is észrevehető. A kereszténység felvétele előtti időket sejtető szimbólumok is vannak, ilyen a Nyírségben előforduló Nap - Hold motívumpár is. A virág mintázatok általában az életet szimbolizálják, ilyen a rózsza és tulipán jelképe (Székelyföldön a szívvel kombinálva képezik).

8. ábra: Kopjafa szimbólumok és jelentéseik.

A fejfák méretezése is jelentéssel bír, tehát a magasabb fejfa a férfire, míg az alacsonyabb a nőre vagy a gyermekre utal. A méretezés a vagyoni helyzettől, valamint a társadalmi státusztól függ.

Az utóbbi években újjáéledt a kopjafaállítás szokása, viszont ezek a művek nemcsak temetői sírjelek, hanem köztéri szobrászati alkotások is. Az alkotók főként népi motívumokból táplálkoznak, melyeket néhol kiegészítenek vagy átformáznak. A fent bemutatottak közül más szimbólum is kerülhet a kopjára, például: nemzeti címer, vallási jelkép vagy szöveges felirat.¹⁸

¹⁸ Sumida: Kopjafa In.: https://www.sumidamagazin.com/2019/03/07/rest_insert-320/ (Letöltés:2022.04.03.)

7. TERVEZETT BÚTORDARABOK

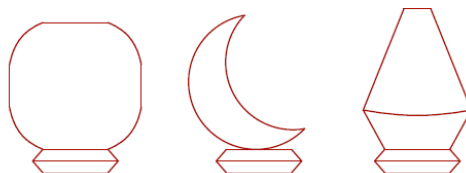
7.1. PRAKTIKUS SZÉK, KAPOCS A MÚLT ÉS JELEN KÖZÖTT

A tervezési feladat, miszerint minél kényelmesebbé tegyük ergonómiai szempontok szerint a széket az valójában egy ellentmondás, mivel az emberi aktivitás egyáltalán nem az ülés. Az ember anatómiai felépítése és maga az izmok működése, valamint a folyamatos használata miatt, előbb vagy utóbb elfárad. Ilyenkor az ember megpihen, de nem feltétlen jár azzal, hogy le is fekszik, hanem előbb leül. Az ülés egy olyan emberi tevékenység, ami nem merül ki egy szimpla pihenésben, hanem elmélkedéshez, gondolkozáshoz, de akár mentális, ülő munkákhoz is elengedhetetlen bútorelem.¹⁹

Esetemben az ülés egy olyan fázisa az emberi aktivitásnak, mely valamilyen fizikai munka után vagy közben pihenne benne az ember, nem pedig hosszas ülőmunkát folytatna. Ez alapján a szék alapvető funkciója nem az, hogy abban sokáig üljenek, hanem, hogy bizonyos időkre megpihenjenek benne. Így nem feltétlen szükséges ergonómiai szempontok szerint gondolkodni a tervezendő székekkel kapcsolatban, még akkor, sem ha ez a mai világban elvárás, hiszen egy farönk, egy bucka vagy akár a föld is pont olyannyira alkalmas lehet a leülésre.

7.2. KONCEPCIÓ

A tervezett szék kiindulási pontja a kopjafák részletesebb elemzése és megismerése volt, ezzel párhuzamosan vontam le következtetéseket a műhely elvárásaival kapcsolatban. A kopjafa szimbólum rendszerét és a kopjafák forma világát vettem kiindulási pontnak. Az inspiráció szerzés céljából megvizsgált kopja Kötegyánban található, így közelebbről is szemügyre vehettem azokat.

9. ábra: Használt szimbólumok.

A koncepció alkotás első fázisa a következő célok megfogalmazása volt: a tervezendő szék kellően stabil, hagyományos és egyben modern kialakítású legyen. A munkálatok során elengedhetetlen a masszív szék, mivel sokféle dinamikus erőhatásnak kell megfelelnie, például a mozgolódás.

¹⁹ Horváth Krisztián: A székek története I. –Végé követ és fát! In: <https://www.irodabutik.hu/magazin/a-szekek-tortenete-i-vegy-követ-es-fat> (Letöltés: 2021. 10.19)

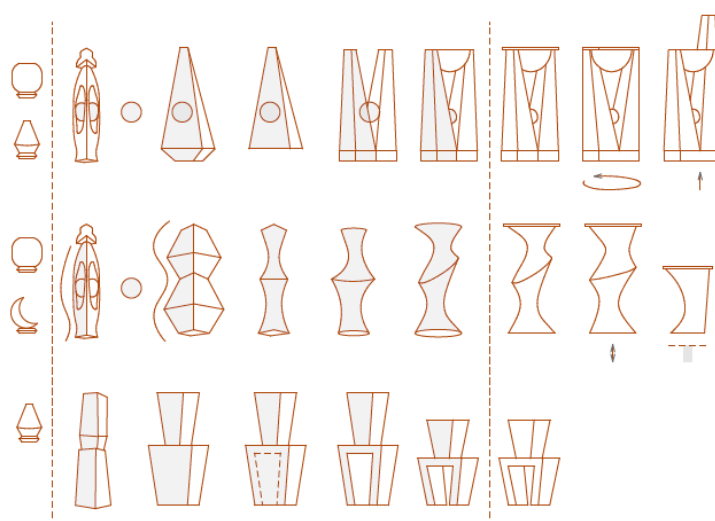

8. kép: Kőtegyáni kopjafák.

Fontosnak tartottam, hogy a kopjafákon megjelenő motívumok mintaként szolgáljanak, azonban a kialakítását a mai kor modern képzőművészet szellemében képzeltem el. A főbb vonások átvételével alakítottam ki formailag a bútordarabokat, van ahol egy kis részletet, máshol pedig a kopjafa egészét megragadva gondoltam át az alkotást.

A tervezett bútor anyagát tekintve kizárólag a fa jöhetett szóba, így a fa természetességét megőrizve az olajozós és viaszolós kezelésre esett a választásom. A legszebb, legtermészetesebb megoldások közé sorolhatóak, ezenfelül könnyen ápolható és felújítható felületeket eredményez. Előnyei között szerepel, hogy telíti, védi a nedvességtől és a szennyeződésektől a fa felületét.²⁰

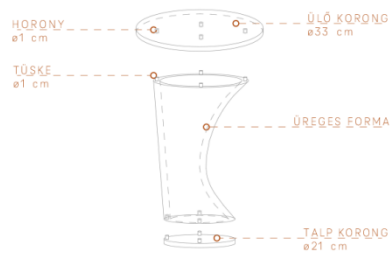
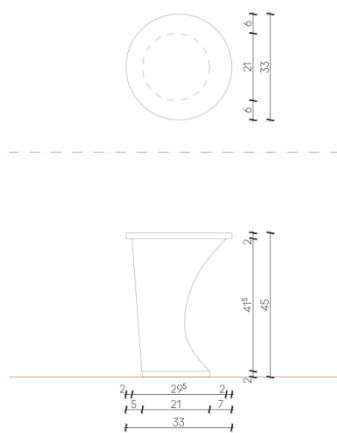
A bútordarabnál kedvelt alapanyag a bükk, juhar, dió, erdei fenyő, tölgy, kőris, nyírfa és teakfa, amelyek jelen esetben is alkalmasnak tekinthetők.²¹

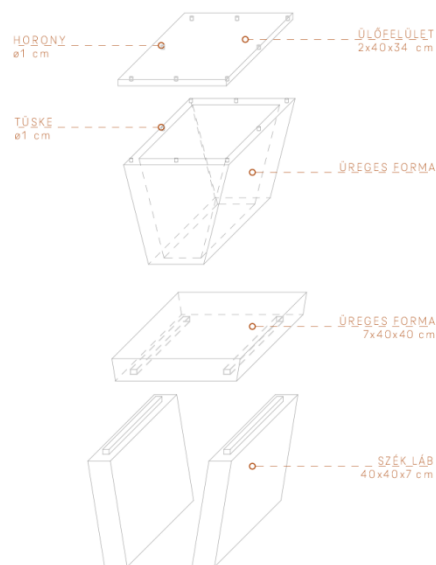
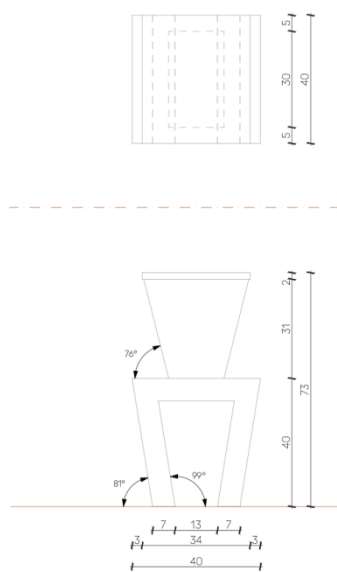
10. ábra: Konceptió alkotás menete.

²⁰ AURO naturfarben: olajok, viaszok, lakkok, festékek, lúgok és szappanok beltéri fa felületek kezelése. In.: <http://www.auro.hu/hu/fa-kezelese-belter/> (Letöltés:2022.04.06.)

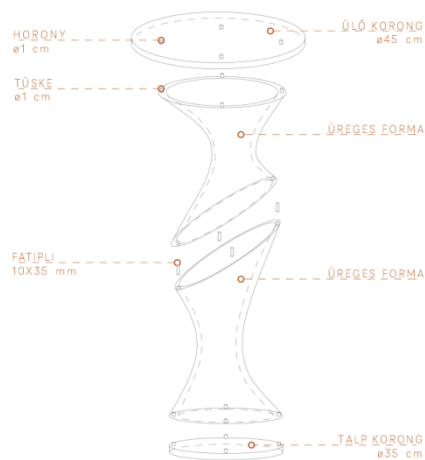
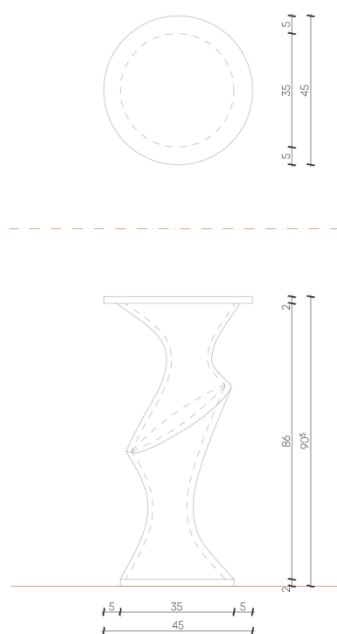
²¹ Zám Adrienn: Milyen fából készű az erős bútor? In.: <https://femina.hu/otthon/eros-fa-butor/> (Letöltés:2022.04.06.)

11. ábra: Szék tervek 1.

12. ábra: Szék tervek 2.

13. ábra: Szék tervek 3.

14. ábra: Szék terv 4.

15. ábra: Szék terv 5.

16. ábra: Szék terv 6.

8. ÖSSZEGZÉS

A kutatási fázis nagyban hozzájárult ahhoz, hogy egy előképet kapjak a fafaragás művészetéről. Diplomatervemmel egy kulturális értéket szeretnék folytatni, valamint helyet biztosítani a kreatív alkotni vágyó embereknek. A tervezendő közintézmény lehetőséget biztosítana az alkotásra, az együtt alkotásra és az elkészült alkotások bemutatására is. A neves alkotóművészek minden résztvevőnek olyan képességeket tudnának átadni, melyek által új szemlélet tárulhatna eléjük. Tervem és elképzelésem célja, hogy a fafaragás művészete még sok-sok évig fennmaradjon és, hogy ez a hagyomány tovább éljen. Ez a gondolat inspirált abban, hogy egy komplexebb tervet alkossak.

Maga a formatervezés folyamata egy részletes analízist követően, többféle koncepció és ötlet kidolgozásához vezetett. A kézi, illetve virtuális vázlatrajzok formájában is felvázolták már, azokat a lehetőségeket és irányokat, amerre elindult a terv.

Összességében olyan bútordarabok koncepcionális megalkotására törekedtem, amelyek népi motívumokat vettek alapul. A diplomamunkám és a fafaragás művészete, vagyis a jelen és a múlt között alkot kapcsolatot. Fontosnak tartottam a kortárs hangulat megteremtését egy számomra különleges helyen, ahol fizikai munkavégzés követően rövid ideig megpihennek az általam elképzelt székeken.

Véleményem szerint a kialakult formarendszer követi a hagyományokat, egyben új felfogásban ábrázolva mutatja meg a kopjafák arculatát. A tervezett székek a modern szellemiséget tükrözik, melyek a belső látványok sorozatain mutatják be az elkészült darabokat.

9. kép: Látványterv, tervezett bútordarabok.

9. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Hálával tartozom dr. Németh Pálnak, egyetemi docensnek, aki támogatásával, szakmai tanácsaival hozzájárult a tanulmányomhoz. Köszönöm az értékes, építő jellegű kritikáit, amelyekkel kutatási fázisaimból látott el.

Ugyancsak hálával tartozom barátaimnak, akik bízattak és mellettem álltak, kiemelve Bihari Luca Rékát. Idejét nem sajnálva, mindig teljes odaadással segített, amikor szükségem volt rá.

Köszönettel tartozom barátomnak Tolnai Tibor Boldizsárnak, aki laikus szemmel átnézte és formálta munkámat, ezenfelül ösztönzött.

Végezetül köszönöm szépen a családomnak, hogy ezúttal is számíthattam rájuk, valamint nagy szeretetükből erőt meríthettem.

10. kép: Látványterv, tervezett bútordarabok.

10. IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált irodalom:

- Kötegyán Község Önkormányzata: Kötegyán falukrónika (Kötegyán, 2009)
- Kötegyán Község Önkormányzata: Értékséta Kötegyánban (Kötegyán, 2017)
- Ortutay Gyula: Magyar Néprajzi Lexikon (Budapest, 1977-1982)

Internetes forrás:

- Ambrus Aladár: A szimbólumokról röviden. In.:
<http://www.kopjafa.hu/szimbolum.php>(Letöltés:2022.04.03.)
- AURO naturfarben: olajok, viaszok, lakkok, festékek, lúgok és szappanok beltéri fa felületek kezelése. In.: <http://www.auro.hu/hu/fa-kezelese-belter/>
(Letöltés:2022.04.06.)
- dr. Antalfi Eszter: A FAMŰVES SZAKMA KÉZISZERSZÁMAINAK TÖRTÉNETE
In.: <https://faipar.hu/cikkek/gep-es-szerszam/8276/a-famuves-szakma-keziszerszamainak-toertenete> (Letöltés: 2022.03.21.)
- Faipar: A FA FIZIKAI JELLEMZŐS – I. RÉSZ In.:
<https://faipar.hu/hirek/alapanyag/8031/a-fa-fizikai-jellemzoi-i-resz>
(Letöltés:2022.03.20.)
- FEHÉR FAMIX: A FA TULAJDONSÁGAI In.: <http://www.feher-famix.hu/index.php/elherhetoseg-hirek-informaciok/hirek-ujdonsagaink/hireink-cikkeink/67-a-fa-tulajdonsagai> (Letöltés:2022.03.20.)
- Horváth Krisztián: A székek története I. –Végny követ és fát! In:
<https://www.irodabutik.hu/magazin/a-szekek-tortenete-i-vegny-követ-es-fat> (Letöltés: 2022. 03.12)
- Kaczur Ágnes és Vágó Boglárka: Nép mesterségek In.:
<http://www.karpatikum.hu/doc/VI.pdf> (Letöltés: 2022.04.02.)
- Kötegyán honlapja, In.: <https://www.kotegyan.hu/> (Letöltés: 2022. 03. 20.)
- Kreatívlakas: A fa szerkezete, felépítése és kémiai összetétele In.:
<https://kreativlakas.com/festek-tudastar/a-fa-szerkezete-felepitesi-es-kemiai-osszetetele/> (Letöltés: 2022.03.20.)
- Rolf Feklbauer: Vitra projekt In.: <https://www.vitra.com/en-tr/magazine/details/project-vitra-by-rolf-fehlbaum> (Letöltés:2022.03.30.)

- Sumida: Kopjafa In.: https://www.sumidamagazin.com/2019/03/07/rest_insert-320/(Letöltés:2022.04.03.)
- TRIANITY Kft.: Szék szó jelentése. In.: <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Sz%C3%A9k> (Letöltés: 2022.04.03.)
- Utazzitthon: Öko park, Öko-tó, Kopjafagyűjtemény, Napóra, Kötegyán In.: <https://www.utazzitthon.hu/latnivalo/kotegyan/oko-park-oko-to-kopjafagyujtemeny-napora-18565> (Letöltés: 2022.03.21.)

11. KÉP ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. oldal	1. ábra: Szék és szobor összefonódása, saját ábra alapján
2. oldal	2. ábra: A szék folyamatos átalakulása, saját ábra alapján
3. oldal	3. ábra: Tervezési szempontok, saját ábra alapján
4. oldal	1. kép: Öko-park „kaputotem” bejárata, saját kép
5. oldal	4. ábra: Az Öko-park élővilága, saját ábra

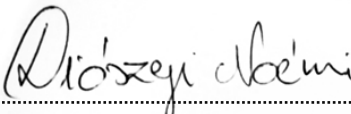
Kötegyán Polgármesteri Hivatal Irattár

6. oldal	5. ábra: Helyszínrajz, saját ábra
7. oldal	6. ábra: Öko-park és környezete, saját ábra
8. oldal:	2. kép: Keleti homlokzat, saját kép
9. oldal:	3. kép: Faragó pásztor.
In.: https://static-cdn.arcanum.com/nfo-resources/malonyai_pic/malonyai/mnm-3-1-x7.jpg
(Letöltés: 2022.04.05.)
11. oldal	4. kép: A famegmunkálás menete.
In.: https://faipar.hu/media/images/hirek-2017-julius/famuves-a-famuves-szakma-keziszerszaminak-tortenete2.jpg
(Letöltés:2022.04.05.)
13. oldal	6. kép: Faerezet.
In.: https://www.mantu-ablak.hu/wp-content/uploads/2019/10/13.fa-erezet.jpg (Letöltés:2022.06.14.)
14. oldal	7. kép: Szatmárcsekei temető.
In.: https://turizmus.com/html/data/cikk/112/2795/cikk_1122795/szatmarcseke.jpg (Letöltés:2022.04.05.)
15. oldal	7. ábra: Kopjafa részei és szimbólumai.
In.: https://www.sumidamagazin.com/wp-content/uploads/2019/12/image-1240.jpg (Letöltés:2022.04.05.)

16. oldal 8. ábra: Kopjafa részei és szimbólumai.
 In.:<https://i.pinimg.com/564x/5f/19/02/5f190220eb00bcd3ed8f15a51b2316e1.jpg> (Letöltés:2022.04.05.)
 In.:<https://i.pinimg.com/564x/b9/b5/5d/b9b55de10bcef4a9f74346fc405aa9ff.jpg> (Letöltés:2022.04.05.)
 In.:<https://i.pinimg.com/564x/f8/f5/c2/f8f5c26736d069bedd2476d26b01d1a4.jpg> (Letöltés:2022.04.05.)
 In.:<https://i.pinimg.com/564x/35/b1/28/35b128695dc48f888cae2b2b712583ea.jpg> (Letöltés:2022.04.05.)
17. oldal 9. ábra: Használt szimbólumok.
 In.:<https://i.pinimg.com/564x/5f/19/02/5f190220eb00bcd3ed8f15a51b2316e1.jpg> (Letöltés:2022.04.05.)
 In.:<https://i.pinimg.com/564x/b9/b5/5d/b9b55de10bcef4a9f74346fc405aa9ff.jpg> (Letöltés:2022.04.05.)
 In.:<https://i.pinimg.com/564x/f8/f5/c2/f8f5c26736d069bedd2476d26b01d1a4.jpg> (Letöltés:2022.04.05.)
 In.:<https://i.pinimg.com/564x/35/b1/28/35b128695dc48f888cae2b2b712583ea.jpg> (Letöltés:2022.04.05.)
18. oldal 8. kép: Kötegyáni kopjafák, saját kép
 10. ábra: Konceptió alkotás menete, saját ábra alapján
19. oldal: 11. ábra: Szék terv 1, saját ábra alapján
 12. ábra: Szék terv 2, saját ábra alapján
 13. ábra: Szék terv 3, saját ábra alapján
20. oldal: 14. ábra: Szék terv 4, saját ábra alapján
 15. ábra: Szék terv 5, saját ábra alapján
 16. ábra: Szék terv 6, saját ábra alapján
21. kép: 9. kép: Látványterv, tervezett bútordarabok, saját kép
22. oldal: 10. kép: Látványterv, tervezett bútordarabok, saját kép

12. NYILATKOZAT

Alulírott, Diószegi Noémi (F9L3V7), a Pécsi Tudományegyetem Műszaki és Informatikai Karának Építőművész hallgatója, ezen Tudományos és Művészeti Diákköri dolgozat készítője, aláírással nyilatkozom arról, hogy a dolgozat saját munkámat képzi, a felhasznált irodalmat korrekten kezeltem, a jogszabályokat betartottam.

Diószegi Noémi

PTE-MIK

Építőművész MA

F9L3V7

Pécs, 2022.04.06.